

Від інтегрованих уроків до інтегрованих курсів: інноваційні та компетентнісні виміри сучасної освіти

Інтеграція літератури та мистецтва в умовах упровадження Нової української школи

Косенко Катерина, методист Центру методичної та аналітичної роботи Харківської академії неперервної освіти

У статті висвітлено питання інтеграції у шкільному навчанні в умовах модернізації української освіти. Проаналізовано найважливіші передумови виникнення інтеграції літератури з іншими видами мистецтв на уроках у закладах загальної середньої освіти та в сучасній педагогіці. Розглянуто типи інтеграційних зв'язків на уроках літератури. Акцентовано на ідеї інтеграції в удосконаленні навчально-виховної функції Нової української школи.

Ключові слова: інтеграція, інтегроване навчання, література, мистецтво, синтез інформації, інтеграційні зв'язки, літературознавча та комунікативна компетенції, Нова українська школа.

Зміни, які відбуваються в сьогоdnішній освіті, зокрема інтеграція навчальних предметів, є загальнокультурною тенденцією. Нова українська школа будується на засадах інтегративного підходу, а інтеграція визначається як один із найперспективніших напрямів її розвитку. Упровадження шкільної реформи передбачає створення закладу освіти, де учні будуть навчатися через діяльність, а основна увага спрямована на розвиток компетентності, а не запам'ятовування фактів.

Інтегроване навчання – це навчання, яке ґрунтується на комплексному підході. Освіту розглядають крізь призму загальної картини світу, а не поділяють на окремі дисципліни [2].

Дослідженням ефективності інтегрованого навчання займалися вітчизняні й зарубіжні педагоги (С. Гончаренко, К. Гуз, Ю. Жидецький, Л. Джулай, О. Джулик, О. Савченко, В. Сидоренко, М. Фіцула, В. Фоменко та ін.).

Інтеграція в шкільному навчанні реалізується як у межах окремого навчального предмета, так і між різними навчальними дисциплінами. Коли вчитель встановлює зв'язки між блоками навчальної інформації (чи окремими темами) у межах кожного навчального предмета, він реалізує внутрішньопредметну інтеграцію. Під час послідовної внутрішньопредметної інтеграції вчитель має створити умови, за яких учні не тільки вивчають теми, а й розуміють зв'язки між ними. Якщо вчитель установлює зв'язки між окремими навчальними дисциплінами, він реалізує міжпредметну інтеграцію [2].

Найважливішими передумовами виникнення інтеграції літератури з іншими видами мистецтв на уроках у закладах освіти та в сучасній педагогіці є ідеї модернізації української освіти, орієнтованої на особистість, на формування її внутрішньої моральної, інтелектуальної, естетичної культури [2]. Слід звернути увагу на два гострих протиріччя в освітньому процесі:

- між природним, цілісним сприйняттям дитиною навколишнього світу та штучним поділом його на предмети в шкільній освіті;
- між прагненням до розвитку інтелектуальних здібностей учнів і неможливістю більшості дітей, що мають навіть високий рівень розвитку

пізнавальної сфери (уваги, пам'яті, мислення, навчальної мотивації), використовувати інтелектуальну здатність людини – здатність до порівняння, аналізу та класифікації одержуваної ззовні інформації [3].

Це призводить до того, що учні не співвідносять відомості про зовнішній світ, отримані на одному уроці, з відомостями про таке ж явище, які їм повідомляють на інших заняттях. Із розрізнених відомостей не формується єдиної картини світу. Вирішення цих протиріч реалізується за допомогою використання принципу інтеграції, що забезпечує самостійне освоєння школярами художніх цінностей, спеціальних художньо-творчих здібностей, творчої та відтворюючої уяви, образного мислення, естетичного почуття, виховання людини культури.

Синтез різнохарактерних знань, різних способів діяльності містить великі можливості як для особистісного зростання дитини, так і для оптимізації освітнього процесу в цілому, тому що наочно показує єдність у різноманітті явищ реального світу [4].

У практиці шкільного навчання використовується кілька форм синтезу інформації: встановлення внутрішньопредметних зв'язків; встановлення міжпредметних зв'язків; інтегрований підхід.

Слід зазначити, що інтеграція – це не зміна діяльності й не просте перенесення знань або дій, які засвоїли учні, це взаємопроникнення мистецтв, вироблення спільного підходу до їх вивчення, спосіб поліхудожнього пізнання життєвих і мистецьких явищ [1].

Перебудова процесу навчання під впливом методу інтеграції позначається на результативності: знання набувають якості системності, уміння стають узагальненими, комплексними, посилюється світоглядна спрямованість пізнавальних інтересів учнів, ефективніше формується всебічно розвинена особистість.

Структура інтегрованих уроків вимагає особливої чіткості, продуманості та логічного взаємозв'язку досліджуваного матеріалу з різних предметів на всіх етапах вивчення. Це успішно досягається за рахунок компактного, сконцентрованого використання навчального матеріалу програми й залучення сучасних способів його організації та вивчення. Інтегрованим уроком називають «будь-який урок зі своєю структурою, якщо для його проведення залучають знання, уміння та результати аналізу досліджуваного матеріалу методами інших наук, інших навчальних предметів» [3]. Інтегровані уроки мають найрізноманітніші форми проведення, наприклад, семінари, конференції, диспути, дискусії, лекції, подорожі тощо.

Найбільш загальна класифікація інтегрованих уроків за способом їх організації має такий вигляд: конструювання та проведення уроку двома і більше вчителями різних дисциплін; конструювання та проведення інтегрованого уроку одним учителем, який має базову підготовку з відповідних дисциплін; створення на цій основі інтегрованих тем, розділів, курсів [4].

У сучасній педагогічній практиці на уроках літератури використовується декілька типів інтеграційних зв'язків. Найпростішим із них є послідовний тип інтеграції. На такому уроці матеріал, що відноситься до різних видів мистецтв, організовується у своєрідні блоки [1]. На практиці такий урок можуть вести два педагоги-предметники (бінарний урок), що значно підвищує його змістовний та операційний рівень, бо вчитель літератури не завжди може на належному рівні аналізувати твори суміжних мистецтв і змушений звертатися до колег із проханням допомогти. Але яка б форма уроку не була обрана, він повинен мати струнку методичну концепцію, а всі його блоки необхідно зв'язувати між собою загальними темами, ідеями, проблемами тощо.

Другий тип інтеграційних зв'язків на уроках літератури – паралельний зв'язок літератури та інших видів мистецтв (або навчальних предметів), які вивчаються синхронно на кожному з етапів уроку [1]. За своєю структурою такий урок значно

складніший попереднього, бо вимагає більш високого рівня синтезу. На ньому різні види мистецтва взаємопов'язуються та взаємодоповнюють один одного, створюють цілісне уявлення про художнє явище, час, епоху.

Такий тип інтеграції особливо ефективний на вступних і підсумкових уроках із вивчення творчості окремого письменника, а також історико-літературного процесу в цілому.

Урок зі змішаним типом інтеграційних зв'язків характеризується тим, що може включати в себе як *послідовний*, так і *паралельний* інтегративний зв'язок літератури, історії, образотворчого мистецтва тощо [1]. *Змішаний* тип інтеграції поширений у практиці викладання, бо він має більш гнучку структуру та дозволяє комплексно залучати різні види мистецтв, звертається до концепції, ідей, понять інших навчальних предметів, зберігаючи при цьому автономність літератури як навчального предмета. Такий тип уроку використовується як у ході аналізу художнього тексту, так і при вивченні основ теорії та історії літератури, але частіше за все на вступних і завершальних етапах вивчення літературної теми, особливо на уроках вивчення біографії письменника.

Перші три типи інтеграційних зв'язків на уроках літератури досить часто зустрічаються в сучасній педагогічній практиці. Вони здійснюються як на рівні змісту, так і форм і способів діяльності.

Менш регулярно зустрічається *оперізуючий* тип інтеграційних зв'язків [1]. На такому уроці при вивченні конкретного твору або теми залучаються відомості з найрізноманітніших предметів і мистецтв, які доповнюють, уточнюють, розвивають літературний матеріал, заломлюють його в нових ідеях, образах, поняттях, картинах. Структура уроку нагадує собою «ромашку», у центрі якої літературний текст, а її «пелюстки» – матеріал інших предметів, об'єднаний на рівні змісту, способів і форм діяльності. Цей тип інтеграційного уроку хоча й достатньо часто зустрічається в шкільній практиці, але може здійснитися тільки в класі з високим рівнем відповідальності та самостійності учнів, оскільки вільні асоціації в рамках певної літературно-культурної теми припускають високу вмотивованість навчання, широту кругозору школярів, оволодіння вміннями самостійної інтерпретації творів мистецтва.

У межах предмета «Література» проводиться комплексна робота з текстом, де використовується інтегрований підхід, питання за змістом тексту поєднуються зі словниковою роботою, що формує в учнів не тільки літературознавчу, а й комунікативну, мовну компетенцію.

Одним із видів інтегрованих завдань є робота зі словником, наприклад, коментування лексичних одиниць у текстах давньоруської літератури, літератури XIX – XX століть; тлумачення окремих слів і зворотів; складання словникових статей; підбір синонімів, антонімів до даних слів.

Аналітичне мислення і здатність до синтезу розвиває інтеграція уроків літератури з іншими предметами: історією, музикою, образотворчим мистецтвом, яка реалізується як на уроках, так і в позаурочній і проєктній діяльності. Завдяки регулярності та послідовності проведеної роботи рівень освоєння літератури стає вищим, а навчальна діяльність наповнюється конкретним змістом і сенсом. Відбувається долучення до розуміння менталітету народу, його духовної культури, традицій, історії.

Внутрішньотекстова взаємодія літератури найчастіше здійснюється з музикою, архітектурою, садово-парковим мистецтвом, живописом, скульптурою, а також театром і кіно.

Найбільш тісний зв'язок між собою припускають *література та музика*. Зближення літературних і музичних текстів можливо, наприклад, на рівні композиції. Багато письменників будують свої твори, використовуючи принципи побудови музичного твору.

Особливу значення має один із найбільш поширених видів зв'язків на уроках літератури – *зв'язок словесного й образотворчого мистецтва*. «Твори живопису під час уроків літератури, володіючи виразністю, дозволяють учням конкретно уявити портрети героїв, їх внутрішній світ, побут, картини життя, історичних осіб та історичну епоху в цілому» [1].

Одним із найбільш довговічних мистецтв є архітектура. Внутрішні зв'язки літератури й архітектури є досить глибокими. Головним, що об'єднує *літературу й архітектуру*, є ритм. Архітектура найбільш наочно демонструє головний принцип мистецтва – єдність форми і змісту.

Таким чином, ідеї інтеграції в удосконаленні навчально-виховної функції Нової української школи надзвичайно плідні. Вони відбивають сьогоденні тенденції розвитку фундаментальних і гуманітарних наук, філософською основою зближення та взаємодії яких є синергетика. У педагогічній теорії та практиці відбувається об'єднання, взаємодія, взаємопроникнення різних шкільних курсів, створення інтегрованих програм, розробка різних типів інтегрованих уроків. Цей процес характерний для всіх предметів, але в першу чергу для уроків літератури, мистецтва слова, яке може по-справжньому реалізувати свій величезний естетичний і морально-філософський потенціал дії на свідомість здобувача освіти тільки в синтезі з іншими видами мистецтва, іншими гуманітарними предметами.

Список використаних джерел

1. Нікішенко В. С. Технології інтерактивного навчання у викладанні зарубіжної літератури. *Зарубіжна література в школі*. 2008. № 8. С. 15 – 18.
2. Нова українська школа: посібник для вчителя. Під заг. ред. Бібік Н. Київ: ТОВ. «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
3. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібн. За ред. О. І. Пометун. Київ: Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.
4. Сиротенко Г. О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Харків: Основа, 2003. 80 с.

Формування творчого читача на уроках зарубіжної літератури за оновленими програмами

Андропова Людмила, к. філол. наук, доцент, професор
кафедри методики навчання мов і літератури
Харківської академії неперервної освіти;

Водолажченко Наталія, методист Центру освітніх
технологій управління освіти адміністрації Київського
району Харківської міської ради

У статті розглядаються проблеми формування особистісних якостей школярів як творчих читачів не засадах виховання патріотизму й гуманізму особистості.

Ключові слова: формування творчого читача, мовний ресурс у реалізації авторської позиції, поетика художнього твору, цілісний аналіз тексту, ідейно-естетична функція пейзажу, літературознавчий метод аналізу твору.

Відповідно до «Концепції Нової української школи» зміст літературної освіти полягає у формуванні творчого читача, який вміє критично мислити, аналізувати, інтерпретувати художній твір, аргументовано висловлювати власну думку. Тому перед учителем-словесником постають такі завдання: виховання в учнів/учениць ціннісного ставлення до Батьківщини, рідного краю, здатності адаптуватись у шкільному колективі,